

Артур Шаталюк,
магістр другого року навчання
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

МІЖНАРОДНИЙ АРБІТРАЖ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Досліджено, що сучасному етапі реформ та змін у сфері міжнародних спорів, до складу яких входить господарський напрямок, часто виникають питання залучення арбітражного суду як швидкого, прозорого та компетентного органу для задоволення вимог конфліктуючих сторін. Проаналізовано питання, щодо того, чи міжнародний арбітраж бездоганний та компетентний орган, якому можна довірити свій господарський спір зацікавленим сторонам.

Ключові слова: міжнародний арбітраж, господарський спір, засіб для вирішення спорів, зацікавлена сторона, суб'єкт господарського (економічного) спору.

Бібл.: 4.

Шаталюк А.

Международный арбитраж как действенное средство решение международных хозяйственных споров

Исследовано, что современном этапе реформ и изменений в сфере международных споров, которые в своем составе имеют хозяйственное направление часто возникают вопросы привлечения арбитражного суда как быстрого, прозрачного и компетентного органа для удовлетворения требований конфликтующих сторон. Вместе с этим возникает вопрос действительно ли международный арбитраж такой безупречный и компетентный орган которому можно доверить свой хозяйственный спор заинтересованным сторонам.

Ключевые слова: международный арбитраж, хозяйственный спор, средство для разрешения споров, заинтересованная сторона, субъект хозяйственного (экономического) спора.

Shatalyuk A.

International Arbitration as a department of resolution of international economic disputes

This article is dedicated to the problem of engaging arbitration as a transparent means of resolving disputes. Also at the present stage of reforms and changes in the sphere of international disputes, which, in their composition, have an economic direction, often arise the question of involving an arbitral tribunal as a prompt, transparent and competent body to meet the requirements of the conflicting parties.

However, the question arises whether truly international arbitration is such an impeccable and competent body to whom it is possible to entrust its economic dispute to the interested parties. International commercial arbitration is by nature an arbitral tribunal. The mechanisms of its creation and functioning in the era of rapid integration processes, demonstrating the current economic situation, are a necessary and objective condition for ensuring legal regulation of the external economic and economic activity.

International arbitration is one of the most effective and most open ways of solving economic (economic) disputes in the international arena. The activities of this body are regulated by the Law of Ukraine «On International Commercial Arbitration» of February 24, 1994, as well as taking into account all provisions on this arbitration, which are enshrined in international treaties of Ukraine. The international arbiter's reverse can suppress the following types of disputes:

1) disputes of civil law and contractual relations that can arise in the implementation of external trade or other types

International relations, if their enterprise

at least one of the parties is located outside the border;

2) disputes of various kinds between international organizations and associations and enterprises with international investments and between their participants, as well as disputes with other subjects of the law of Ukraine.

Appeal to arbitration is voluntary, carried out by concluding by the parties of a special international agreement, which is called a compromise. On both sides regulate: the procedure for determining the composition of arbitrators; subject of dispute; the competence of arbitrage; procedure for consideration of the case; the nature and source of the

norms on the basis of which the decision should be made; the order of making a decision; legal obligation of the decision.

With regard to international arbitration awards, as well as a court decision of a particular country, must be enforced arbitrarily. In the case of international arbitration, this is provided for by various international treaties, which are obliged to ensure such enforcement.

In view of the foregoing, one can conclude that consideration of economic disputes with an economic component of such an authority as international arbitration is and will be the most effective means of settling disputes in the international arena between stakeholders in international economic activity, which contains many indicators of such such as: speed, convenience, clarity, transparency, confidentiality, efficiency, as well as the possibility of implementing the decision of this body in the countries of the location of legal entities or their and other assets.

Keywords: *international arbitration, economic disputes, means for resolving disputes, interested party, subject of economic (economic) dispute.*

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку господарських (економічних) відносин та впливу глобалізації доволі складним є питання регулювання відносин між учасниками на міжнародній арені у міжнародному економічному праві. Складність у вирішенні питань полягає у різному баченні ситуації, в якій кожна зі сторін має власні інтереси, що не відповідають поглядам іншої сторони, тому не завжди сторони знаходять спільну мову.

Кожен з учасників, виходячи з різних поглядів, обирає найбільш прийнятну для себе форму вирішення спору чи конфлікту. Це можуть бути переговори, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів або угод, а також інших мирних способів за своїм вибором, що визначено Статутом ООН.

Актуальність теми полягає в тому, що зростання кількості багатонаціональних компаній та здійснення ними різноманітних міжнародних операцій створює загрозу виникнення розбіжностей у тлумаченні змісту домовленостей чи фактів, які виникають у процесі міжнародного співробітництва. Це призводить до ризиків, пов'язаних з господарськими (економічними) спорами, правове поле вирішення яких може бути за межами кордонів держави. Механізми регулювання таких комерційних спорів визначаються спеціальними міжнародно-правовими актами, національним законодавством території, обраної суб'єктами спору для регулювання відносин між собою та договірними зобов'язаннями кожним з контрагентів, взятими на себе під час підписання договору.

Найбільш ефективною альтернативною формою захисту прав суб'єктів господарювання і не тільки є інститут міжнародного комерційного арбітражу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вирішення спорів у міжнародному комерційному арбітражі вивчали такі вчені та автори, як: С. Л. Рабенко, К. М. Біда, С. О. Короєд та інші. Проте деякі деталі та тонкощі не повною мірою були висвітлені у працях науковців.

Метою цієї статті – проаналізувати усі позитивні та негативні сторони міжнародного комерційного арбітражу як засобу ефективного вирішення спорів на міжнародній арені серед суб'єктів господарських відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі ст.2 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» арбітраж – будь-який арбітраж незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України. Тобто у Законі термін «арбітраж» і «третейський суд» подано як синоніми [1].

Міжнародний комерційний арбітраж за своєю суттю є третейським судом. Механізми його створення та функціонування в епоху швидких інтеграційних процесів, що демонструє сучасна економічна ситуація, є необхідною та об'єктивною умовою забезпечення правового регулювання зовнішньої господарсько-економічної діяльності.

Міжнародний арбітраж є одним із найбільш дієвих та найбільш відкритих способів вирішення господарських (економічних) спорів на міжнародній арені. Діяльність цього органу врегулює Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р., а також з урахуванням всіх положень про цей арбітраж, закріплених міжнародними договорами України. До міжнародного арбітражу сторони можуть подати такі види спорів:

1) спори цивільно-правових та договірних відносин, що можуть виникати при здійсненні зовнішніх торговельних або інших видів міжнародних зв'язків, якщо їхнє підприємство хоча б однієї із сторін має місце знаходження за межами кордону;

2) спори різного виду між міжнародними організаціями та об'єднаннями і підприємствами з міжнародними інвестиціями та між їхніми учасниками і так само спори з іншими суб'єктами права України.

Цей засіб зарекомендував себе як ефективний інструмент вирішення міждержавних господарсько-економічних спорів, зокрема доволі складних, обтяжених серйозним конфліктним протистоянням сторін. В останні десятиліття поширилася практика передбачати арбітражне врегулювання спорів як засіб врегулювання можливих спорів щодо тлумачення та застосування міжнародних угод. З іншого боку, кількість звернень до цього засобу помітно зменшилася [1].

Звернення до арбітражу є добровільним, здійснюється шляхом укладання спірними сторонами особливої міжнародної угоди, що називається компромісом. У ній сторони регламентують: порядок визначення складу арбітрів; предмет спору; компетенцію арбітражу; процедуру розгляду справи; характер і джерела норм, на підставі яких має бути ухвалене рішення; порядок винесення рішення; юридичну обов'язковість рішення.

Спори між суб'єктами господарсько-економічних відносин можуть вирішуватися дуже різними способами та варіантами. Учасники цих відносин можуть знайти «золоту» середину між собою та домовитись самі або звернутись за допомогою до певного уповноваженого органу, рішення якого буде обов'язковим для них та має бути виконано у певні строки. В цьому випадку вибір зводиться до певного державного суду або ж до міжнародного арбітражу, тобто третейського суду, коли сторони вирішили передати спір на розгляд до недержавного суду, а саме: до арбітра або арбітрів, які будуть призначені на власний розсуд самими суб'єктами господарського спору або за їхньою вказівкою третьою стороною.

У тому разі, коли спір має господарсько-економічний, або комерційний характер, то такий арбітраж називається «міжнародний комерційний арбітраж». Він буде стосуватись господарських спорів, які виникають між різного виду підприємствами, які розташовані у різних країнах, навіть у різних континентах. Проблема у тому, що у наш час багато міжнародних компаній не бажають вирішувати спори із своїми бізнесовими контрагентами у судах їхніх країн, тому що це доволі суб'єктивно щодо однієї із сторін [2].

Міжнародний комерційний арбітраж є одним із особливих, якоюсь мірою приватних способів відтворення правосуддя на міжнародній арені між суб'єктами господарських (економічних) відносин. На відміну від певних альтернативних способів вирішення спорів, які теж присутні на ринку пропозицій для вирішення спорів, таких як медіація або переговори, арбітраж за своєю природою є судом. Звісно, між звичайним судом на території певної країни та міжнародним арбітражем є багато чого спільного. І суд, і арбітраж розглядає спір у позовному провадженні, а позивач має сформулювати і подати на розгляд суду позов із вмотивованими обвинуваченнями і доказами про порушення свого контрагента. Також сторони провадження можуть у процесі розгляду судом, на усіх стадіях, окрім винесення рішення, укласти між собою мирову угоду, яка оформляється і візується рішенням арбітражу.

Діяльність цього судового міжнародного органу регулюється в Україні Законом «Про міжнародний комерційний арбітраж» 1994 р., який регулює арбітраж, що відбувається в нашій державі, а також виконання в країні іноземних арбітражних рішень. Арбітр у своїй роботі застосовує до відносин сторін матеріальний закон, обраний власне ними, але за домовленістю сторін має право відступити від закону і вирішити справу за принципами неупередженості.

Звісно, арбітраж, як і звичайний, суд, має керуватись обов'язковими принципами. Він не повинен переходити межі своєї юрисдикції, заслуховувати справу без однієї зі сторін, а має ухвалювати рішення, які його сторони передали на розгляд, звісно ж, дотримуватись правил неупередженості та справедливості, має діяти як суддя, вирішувати усі проблеми спору, що виникають при здійсненні ним правосуддя, не здобувати докази самостійно, а тільки від сторін провадження по справі [3].

Щодо рішень міжнародного арбітражу, то вони, як і рішення суду певної країни, мають бути примусово виконані у визначений арбітражем строк. У випадку з міжнародним арбітражем це передбачає різні міжнародні договори, які зобов'язані забезпечувати таке виконання.

Втручання судів у діяльність арбітражу не допускається, крім ситуацій, коли вони здійснюють нагляд за його діяльністю або надають допомогу даному органу судочинства. Сторони мають право на оскарження в суді перевищення міжнародним арбітражем його компетенцій або просити суд, щоб він застосував заходи забезпечення позову або надав своє сприяння подачі доказів. У деяких випадках суд може у певних винятках скасувати арбітражне рішення або взагалі відмовити у його виконанні.

У діяльності звичайного суду та міжнародного арбітражу є багато відмінних рис. Наприклад, арбітражний розгляд може бути тільки за згодою сторін, на відміну від суду, де він може відбуватись без присутності одної із сторін. Також не всі спори передбачені для розгляду арбітражем. Їхній перелік дуже

обмежений. Слід також зауважити, що законодавство різних країн може вилучати певні види господарських (економічних) спорів із виду арбітрабельних. Наведу приклад в Україні. В нас не арбітрабельними є певні види господарських спорів між учасниками господарських товариств, власне самим товариством та третіми особами. За думкою нашого Верховного Суду, такі види спорів стосуються прав багатьох осіб, що робить їхній розгляд в арбітражі, який за своєю структурою не допускає участь третіх осіб, неможливим. Якщо сторони укладають угоду чи договір про надання такого спору арбітражу, такий документ вважається недійсним.

Ще однією із головних відмінностей є те, що учасники арбітражного розгляду мають право на власний розсуд підібрати арбітрів і конкретні його процедури, вказати місце, де буде відбуватись розгляд та коли саме це буде. Також важливо те, що сторони можуть у процедуру розгляду включити застосовне право. Учасники розгляду самі можуть призначити декілька або одного арбітра, вибрати країни, звідки вони можуть бути, та призначити арбітрами юристів або фахівців інших галузей. Крім цього, сторони можуть домовитись про розгляд справи арбітрами без засідань, тільки шляхом вивчення та детального дослідження документів і заяв [3].

Важливо те, що рішення арбітражу підлягають виконанню в набагато більшій кількості країн, ніж рішення судів. Проте щоб рішення арбітражу було виконане, наприклад в Україні, сторона має подати певне звернення до нашого українського суду щодо виконання рішення міжнародного арбітражу.

Найважливішою відмінністю є те, що рішення арбітражу є остаточними і не підлягає апеляції і перегляду в суді.

В наш час порівнянні з державними судами арбітраж має певні переваги й недоліки. Його позитивні риси переважно пов'язані із швидкістю та максимальною прозорістю прийняття рішень.

Першим плюсом та перевагою арбітражу є конфіденційність самої процедури. Рішення державних судів в обов'язковому порядку мають бути опубліковані публічно. Це може зашкодити сторонам, особливо якщо вони є суб'єктами господарсько-економічних відносин і дорожать своєї репутацією.

Другим позитивним фактом є те, що всі арбітри неупереджені і вибираються сторонами на їхній розсуд. Правильним є також те, що арбітром, на відміну від судді, може бути не тільки людина з юридичною освітою, а й фахівець з іншої галузі знань.

Наступним позитивним аспектом арбітражу є його максимальна прозорість процедури. Сторони все можуть підібрати самі на свій розсуд: час, місце, кількість арбітрів, їхнє походження та інше.

Також позитивним є те, що рішення арбітражу остаточні та перегляду і оскарженню не підлягають. Це пришвидшує строки виконання рішення, що позитивно впливає на темп роботи учасників спору.

До переваг арбітражу також належить те, що він забезпечує прийнятну, доступну і більш просту, на відміну від судової, процедуру вирішення спорів. Дуже важливо, що сторони можуть на власний розсуд і вподобання формувати склад арбітражу, який розглядає і вирішує долю їхньої справи, що сприяє довірі сторін до певних арбітрів і їхньої правової компетентності як фахівців у галузі знань [4].

Провадження в міжнародному комерційному арбітражі також може передбачати певну можливість узгодити взаємозрозумілу мову самого провадження.

Але незважаючи на багато плюсів арбітражного розгляду, є й мінуси.

Одним із найважливіших недоліків розгляду справ арбітражем є те, що арбітраж ніколи не дає мотиви прийнятого ним рішення. Тільки за клопотанням сторін арбітраж може вказати підстави, на основі яких він приймав рішення.

Також кожна країна може певні види спорів визнати неарбітрабельними, тобто такі, які не підлягають розгляду арбітражем.

Ще одним недоліком є те, що до третейського розгляду не можуть залучатись треті особи.

Незважаючи на велику кількість мінусів, протягом останніх декілька років багато держав почали активно розвивати арбітраж у своїх юрисдикціях та певним чином вдосконалювати своє арбітражне законодавство, тому що це дає багато переваг для місцевих арбітражних спільнот. Звісно, наша країна не стоїть осторонь цих процесів і теж працює над реформами у цій сфері.

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного можемо констатувати, що арбітражне вирішення спорів у сфері зовнішньоекономічної діяльності є універсальним способом розгляду конфліктних справ, який дає змогу уникнути формалізму та конфронтації, забезпечуючи необхідну мобільність та конфіденційність, що дуже важливо у сфері господарювання.

Діяльність міжнародного комерційного арбітражу регулюється трьома групами нормативних актів: конвенціями, прийнятими на міжнародному рівні, національним законодавством території, обраної сторонами для розгляду справи, та умовами договору, який був підписаний контрагентами.

Процедура міжнародного арбітражу відрізняється швидкістю винесення ухвал, мінімальною політичною заангажованістю, неупередженістю арбітрів, які вибираються самими сторонами та можливістю вибору застосовного права.

Міжнародний комерційний арбітраж перебуває в активній стадії реформування з урахуванням сучасних вимог світового товарообігу, як на міжнародному рівні, так і на рівні національних законодавств.

З огляду на вищесказане можна зробити висновок, що розгляд господарських спорів з економічним складником таким органом як міжнародний арбітраж на сьогодні є і буде найдієвішим засобом вирішення спорів на міжнародній арені між зацікавленими сторонами у міжнародній господарській економічній діяльності, який характеризується такими показниками, як: швидкість, зручність, зрозумілість, прозорість, конфіденційність, ефективність, а також можливість виконання рішення даного органу в країнах місцезнаходження юридичних осіб чи їхніх грошових та інших активів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» з останніми змінами від 15.12.2017 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994, № 25, ст. 198.
2. Рябенко С. Л. Третейське судочинство як альтернативна юрисдикційна форма захисту прав суб'єктів господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 364.
3. Приходько А. В. Теоретико-правовий аналіз існуючих альтернативних засобів врегулювання спорів у сфері міжнародного приватного права. *Європейські перспективи*. 2014. № 8. С.178–184.
4. Хрімлі О. Міжнародний комерційний арбітраж: теоретико-правові питання функціонування інституту. *Юридична Україна*. 2016. № 8. С. 24–28.

References

1. Zakon Ukrayiny «Pro mizhnarodnyy komertsyynny arbitrazh» [The Law of Ukraine «On International Commercial Arbitration»] (1994). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 25, 198 [in Ukrainian].
2. Ryabenko, S. L. (2012). Treteyske sudochynstvo yak alternatyvna yurysdyktsiyina forma zakhystu prav subyektiv hospodaryuvannya [Arbitration as an Alternative Jurisdictional Form for the Protection of the Rights of Business Entities]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, 2, 364 [in Ukrainian].
3. Prikhodko, A. V. (2014). Teoretyko-pravovyy analiz isnuyuchykh alternatyvnykh zasobiv vrehulyuvannya sporiv u sferi mizhnarodnoho pryvatnoho prava. [Theoretical and legal analysis of existing alternative means of settling disputes in the field of international private law]. *Yevropeyski perspektyvy – European perspectives*, 8, 178–184 [in Ukrainian].
4. Khrimli, O. (2016). Mizhnarodnyy komertsyynny arbitrazh: teoretyko-pravovi pytannya funktsionuvannya instytutu. [International Commercial Arbitration: Theoretical and Legal Issues of the Institute's Function]. *Yurydychna Ukrayina – Legal Ukraine*, 8, 24–28 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.06.2019.